

Магістр 2 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто проблеми податкового регулювання в умовах депресивних регіонів України. Узагальнено теоретичні положення і прикладні аспекти податкового регулювання в умовах депресивних регіонів. Досліджено місце та роль податкового регулювання у здійсненні податкових реформ, розкрито недоліки та напрями його розвитку.

Аннотация. Рассмотрены проблемы налогового регулирования развития депрессивных регионов Украины. Обобщены теоретические положения и прикладные аспекты налогового регулирования в условиях депрессивных регионов. Исследованы место и роль налогового регулирования в осуществлении налоговых реформ, раскрыты недостатки и направления налоговой поддержки депрессивных регионов.

Annotation. The problems of tax regulation in depressed regions of Ukraine are considered. The article provides generalization of theoretical positions and applied aspects of tax regulation in depressed regions. The place and the role of tax regulation in the implementation of tax reforms are explored, its weaknesses and areas of development are revealed.

Ключові слова: депресивний регіон, інструменти податкового регулювання, соціально-економічний розвиток, регіональна політика, оптимізація.

На сучасному етапі розвитку України основні соціальні та економічні проблеми вирішуються на загальнодержавному рівні. Через брак фінансових можливостей держава не може повністю задовольнити потреби всіх регіонів та областей. Це, у свою чергу, призводить до значних диспропорцій у розвитку регіонів. Отже, деякі заходи державного регулювання, у тому числі й податкового, є недостатньо ефективними. Тому особливої уваги потребує вивчення ефективності застосування інструментів податкового регулювання розвитку кожного регіону з урахуванням стратегічних цілей держави в цілому.

Проблеми стратегічного планування регіонального розвитку України та вдосконалення податкового регулювання їх соціального-економічного розвитку постійно привертають увагу вчених. Дані проблеми знайшли своє відображення в працях багатьох науковців, а саме Бураковського В. В., Калінеску Т. В., Крисовотого А. І., Кучерявенка М. П., Іванова Ю. Б., Тищенко О. М., Чернякової Т. М. та ін. Однак у працях цих вчених недостатньо уваги приділялося проблемі оцінювання ефективності податкового регулювання з урахуванням галузевої специфіки регіонів.

Формування ефективних інструментів податкового регулювання є необхідною умовою розвитку регіонів. Фіскальний тягар, який несуть різні категорії платників податків, не відповідає їх реальній платоспроможності. Неадекватність інструментів податкового регулювання, що використовується, привела до збільшення відмінностей в умовах і рівнях розвитку економіки регіонів, унаслідок чого виникли суперечності між [1]:

рівнем оподаткування і станом економіки регіонів, деформацією структури національної економіки і нерациональними концепціями реформування оподаткування;

податковою і бюджетною системами, необхідністю розширення інструментів державного регулювання для вирішення численних проблем стійкого розвитку національної економіки і тенденцією на витіснення податкових регуляторів нормативами міжбюджетних відносин.

Подолання цих суперечностей залежить від можливостей регіонів у використанні податкових інструментів, їхньої специфіки і впливу на динаміку основних галузей економіки, підприємницьку та інвестиційну діяльність. Необхідно активізувати регулювальну функцію податкової системи, що залежить від дотримання принципу ефективності оподаткування.

Невирішеною проблемою теорії і практики оподаткування залишається визначення допустимої межі фіскального навантаження для різних категорій платників податків. Крім того, у процесі реформування оподаткування не враховуються галузеві особливості його наслідків для регіонів, внаслідок чого і виникають території, які класифікуються як депресивні [2].

Варто наголосити, що стосовно визначення поняття "депресивний регіон" в економічній літературі немає єдиної точки зору. Законом України "Про стимулювання розвитку регіонів" визначено, що депресивна територія – це регіон чи його частина, рівень розвитку якого (якої) за показниками, визначеними Законом, є найнижчим серед територій відповідного типу [3].

Більшість економістів вважають, що депресивними називають регіони, економічна відсталість яких зумовлена стагнацією, викликану, насамперед, структурною кризою, іншими чинниками об'єктивного походження.

Найчастіше депресивними є старопромислові регіони (з характерним для них видобутком корисних копалин з виснажених родовищ, виробництвом, що характеризується високою енергоємністю та матеріалоемністю на основі застарілих технологій). Специфічною ознакою депресивних регіонів є те, що навіть за умов стійкого зростання національної економіки на цих територіях можуть періодично виникати економічні кризи, зростати безробіття [2].

Через об'єктивні причини є істотна різниця в розмірах податкового потенціалу регіонів України. Тому для

встановлення диференційованих критеріїв оцінювання ефективності за регіонами слід враховувати кількісні характеристики допустимої межі податкового навантаження регіону.

У ході здійснення аналізу слід порівнювати одержані кількісні показники достатності (за категоріями платників податків, за регіонами). У процесі плануванні та прогнозуванні розвитку регіонів необхідно враховувати перевищення/зниження регіональних показників зі встановленими середньоукраїнськими кількісними критеріями.

Якісні показники відображають ефективність інструментів податкового регулювання. Якісними показниками податкового регулювання, що виражають здійснення поставлених завдань регіонами, є: тенденції змін валового регіонального продукту, валової доданої вартості, податкових доходів бюджетної системи (бюджетних і позабюджетних фондів), об'ємів виробництва і реалізації товарів (робіт, послуг), чисельності прибуткових і малих підприємств, доходів на душу населення і середньомісячної заробітної платні за галузями економіки. Для зіставності окремі показники за регіонами доцільно використовувати в абсолютних сумах із розрахунку на душу населення, а також у вигляді індексів.

Індекси податкового планування податків визначають допустиму межу оподаткування, яка залежить не тільки від величини фіскального тягаря, але й від ефективності виробництва, фази економічного циклу, фінансового стану платника податків, сфери його діяльності, можливості приховування і зниження доходів.

Податкові потенціали регіонів вивчаються на основі розрахованої стандартної ставки податків і валового регіонального податку (всього і на душу населення). Індекси податкових потенціалів дозволяють об'єктивно зіставляти можливості регіонів. Відмінність в індексах податкових потенціалів розкриває неоднакові можливості регіонів в податковому стимулюванні підприємства, інвестуванні та соціальному забезпеченні населення.

Індекси податкової активності відображають співвідношення податкових потенціалів і податкових надходжень у бюджетну систему, тим самим розкриваючи резерви зростання податкових доходів, що є в окремих регіонів, без збитку для їх економіки [4].

Індекси виконання податкових зобов'язань регіонами показують відношення суми сплачених податків до суми нарахованих податків. Ці індекси порівняно із стандартними ставками та індексами еластичності податків визначають порушення межі оподаткування або низьку податкову дисципліну.

Індекси еластичності податків відображають співвідношення темпів приросту податків під впливом визначальних економічних чинників (динаміки валового регіонального продукту і доходів населення).

Оцінити використання податкового потенціалу регіонів можна за допомогою індексу податкової активності, який визначався як відношення фактичних податкових надходжень кожного регіону в бюджетну систему і потенційних податкових доходів цього регіону [4].

На підвищення/зниження рівня оподаткування населення чутливо реагують наступні показники: співвідношення середніх доходів на душу населення прожиткового мінімуму; співвідношення середньомісячної заробітної платні і прожиткового мінімуму; співвідношення витрат і заощаджень населення, частки витрат населення на сплату податків у загальній сумі витрат.

Якісними показниками податкового регулювання, що характеризують розмір втрат регіонів і платників податків, є: динаміка об'ємів заборгованості і недоїмок за податками до бюджетів (бюджетні й позабюджетні фонди) всіх рівнів, частки збиткових підприємств за галузями економіки, величини витрат на сплату податків, частки безробітних і населення, що живе за межею бідності за регіонами.

Зміни рівня податкового навантаження за регіонами виявляються у зниженні/підвищенні: валового регіонального продукту, об'єму виробництва і реалізації товарів (робіт, послуг). Вплив податків на фінансовий стан підприємств і держави відображають: динаміка податкових доходів, чисельність прибуткових і збиткових підприємств, об'єм інвестицій. Фінансові можливості регіонів розкривають: розмір податкового потенціалу, суми податкових надходжень і заборгованості із податків і зборів [3].

Одним із основних показників розвитку регіону є фактичні суми мобілізованих до державного бюджету України сум податків і зборів. Отже, розглянемо, які саме податки мають найбільш питому вагу в доходах окремих регіонів України. У таблиці наведено розподіл основних податків і зборів та інших неподаткових платежів у загальному обсязі цих платежів за регіонами, які були мобілізовані до державного бюджету України за минулий рік [5].

Таблиця

Розподіл регіонів за податковими надходженнями та зборами, які мають найбільшу частку в загальному обсязі податкових та неподаткових надходжень

Податок (збір)	Регіон
Податок на доходи фізичних осіб	АР Крим, Вінницький, Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Кіровоградський, Луганський, Львівський, Миколаївський, Одеський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький, Київський, Полтавський
Податок на прибуток підприємств	Дніпропетровський, Запорізький, Донецький
Акцизний податок	Черкаський

У більшості регіонів основним податком є податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток підприємств, у поодиноких випадках це акцизний податок. Це свідчить про те, що загальнодержавні податки мають більше значення для доходів регіонів, ніж місцеві податки та збори.

Можна зробити висновок, що для ефективного функціонування та впровадження бюджетної політики держави слід приділяти значну увагу саме розвитку підприємництва в регіоні, що, у свою чергу, приведе до покращення рівня життя населення, підтримає малозабезпечені верстви населення та збільшить податкові надходження від бюджетотвірних податків. Для цього необхідно використовувати ряд інструментів податкового регулювання, таких,

як: надання податкових пільг окремим регіонам, надання можливості регіонам самостійно контролювати відрахування до державного бюджету України залежно від соціально-економічної ситуації в регіоні, зменшення податкового тягаря.

Наук. керівн. Грачов О. В.

Література: 1. Чернякова Т. М. Проблеми оцінювання ефективності податкового регулювання регіонів / Чернякова Т. М. // Вісник ІСПД НАН України. – 2011. – № 1. – С. 28–32. 2. Чуприна А. Аналіз досвіду подолання депресивності регіонів західноєвропейських країн та можливості його застосування в Україні / Чуприна А. // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 3(32). – С. 17–24. 3. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України № 2805-IV від 08.09.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>. 4. Чернякова Т. М. Формування системи індикаторів для визначення ефективних інструментів податкового регулювання депресивних регіонів України [Електронний ресурс] / Чернякова Т. М., Соловей М. М., Дрозняк О. В. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>. 5. Соціальні аспекти податкової політики : монографія / Іванов Ю. Б., Тищенко О. М., Грачов О. В. та ін. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – 304 с. 6. Соловей М. М. Визначення проблем щодо прийняття рішень із забезпечення оптимізації податкового регулювання в умовах депресивних регіонів / Соловей М. М., Баляба К. В. // Часопис економічних реформ. – 2011. – № 3. – С. 45–50.